

Belki de Her Şey Yeni Başlıyordur

CEMAL ŞAKAR

AKİF EMRE YOL İLE ARASINDA ONTOLOJİK BİR BAĞ KURAR. YOL, bir anlamda bilinmeyene yönelik tecesüsün somutlaşmış halidir. Bu yüzden insanın önünde rotası belirlenmiş bir yol yoktur. Bilinmezliğin beraberinde getirdiği keşif duygusuyla insan yürür ve kendi yolunu açar. İnsanın kendi yolunu açması sorularının peşinde koşması anlamına gelir. Çünkü soru sormak öncelikle bir meseleyi fark etmekle sonra da çözümü konusunda adım atmakla, yönelmekle ilgilidir. İnsan, hayatı boyunca önünde daima çatallanan yolların kavşağındadır ve yaptığı seçimleriyle, yönelişleriyle kendi yolunu açar. Bu yolculukta her şey mahrem ve masumdur. Akif Emre'nin, kitabına Çizgisiz Defter (Büyüyenay Yay. İstanbul 2016) adını vermesi manidardır; defter boştur, yol boyu yaşanan keşiflerle dolacaktır. Bu yüzden seyahatleri turistik bir gezi değil, kendini arayışının önemli bir parçasıdır; eksik yanlarını tamamlamak, sorularına cevaplar bulmak gibi.

Onun seyahatlerinin ortak paydası 'yitik bir mirasın peşinde olmak'tır. Mirasın yitik olması nedeniyle Müslümanların bugünkü hali, medeniyet bilincinden uzak bir geçmiş özleminden

ibarettir. Seyahat yazılarında her daim bu bilinci görürüz. Gezdiği şehirlerde modern hayata dair izler oldukça siliktir. Çünkü modernlik zaten her yerde birbirine benzer görüntüler oluşturmuştur. O, daha çok yitik mirasın peşindedir. Bu arayış da sadece mirasın izlerini bulmak için değildir. Toplumlarda bir dip dalga olarak süren mirasın bugüne etkisini görmek ister. Örneğin Endülüs bağlamında, yüzeysel bakışla görülecek olan birkaç saray ve kiliseye çevrilmiş camilerden ibarettir. Bu bakış turistlere özgüdür, onlar bakarlar, yüzeydekini görürler ve hemen fotoğrafını çekip portföylerine katarlar. Oysa seyyahlar yüzeydeki göstergelerin toplumsal hayattaki izlerini ararlar: “Dahayakından

bakıldığında muhteşem bir medeniyetin izlerinin tarihi kalıntılarından çok hayatın içine, İspanyol kimliğine işlediğini şaşkınlıkla fark edilecektir” (s. 23). Mesela İspanya’da birçok hidayet hikâyesi dinler; evveleminde, 1568 yılındaki isyanın fitillendiği Volan köyünü görmek ister: “Endülüs bir nostaljiden öte bir tarih bilincine dönüşüyor. Acıların hatırasını, muhteşem Endülüs medeniyeti kadar hafızama kazıdım. Elhamra, bir medeniyeti olduğu kadar çürümeyi; Endülüs, muhteşem bir medeniyetin zenginliğini hatırlattığı kadar isyanla alevlenen bir direniş ve diriliş ruhunu da hatırlatmıyorsa tarih eksik yazılıyor demektir” (s. 22).

Gelenek süreklilik demekse, bu sürekliliğin aktığı yer hayattır, insanlardaki davranış biçimleridir. Kimi topraklarda yüzyıllar boyunca süren İslam medeniyetinin, sonraki zamanlarda en sert, en barbar şekilde silinmeye çalışılması, o medeniyetin izlerinin kökünün kazındığı anlamına gelmez. Bir şekilde hayata sızır ve insan ilişkilerini, insanın bakışını belirlemeye devam eder. Ters bir gelenek de Batı topraklarında sürmektedir. Özellikle İslami simgelerin Avrupa’da görünürlüğüne getirilen yasaklamalar, kısıtlamalar Avrupalılık fikriyle alakalıdır. Emre’ye göre, Avrupalılık fikrinin kökünde biz ve onlar ayrımı yatmaktadır. Bu ayrım

sayesinde Avrupa kimliğinin diğer tüm kimliklerden yüksek olduğu düşüncesi zinde tutulur. Üstelik Avrupalılık kimliğinin belirleyici unsurunun, dini değerlerden sekülerizme doğru kayması da bu durumu değiştirmez; İslam, başından beri Avrupa için ötekidir.

▲ Kosova

Emre, seyahatlerinde Avrupa'nın ötekileştirmesine inat, ısrarla İslam medeniyetinin izlerini sürmeye devam eder. Örneğin Viyana'da Yusuf Bin Hammer'ın mezarının peşine düşer; Paris'te, Berlin'de, Londra'da camilerdir onun en çok ilgisini çeken. Benzer bir şekilde saraylar üzerinden medeniyet okuması yapar. Paris'teki Louvre Sarayı büyüklük tutkusunu gösterirken, aynı zamanlarda inşa edilen İsfahan'daki Nakş-ı Cihan meydanındaki Ali Kapu nerdeyse bir av köşkü mesabesinde.

Birisi halktan kopmanın; diğeri cami- siyle, medreseleriyle, kapalı çarşısıyla halkla bütünleşmenin nişanesidir. Toplumsal hayatı düzenleyen dört temel kurum, din, ilim, siyaset ve iktisat bir meydana yan yana getirilmiştir. Medeniyetleri kuran zihniyeti, hem insan ilişkileri hem de ortaya koydukları yapılar üzerinden çözümlemek en sağlıklı yollardan birisidir. Çünkü teorik tartışmaların sekter tutumu, hayatın dinamizmi karşısında çözümler. Teorik olarak neler iddia edildiğinin bir önemi kalmaz. O medeniyeti inşa eden zihniyetin hayata, insanlara ve kurumlara ne şekilde sirayet ettiği, nasıl anlaşılıp yorumlandığı hayat için somutlaşır. Söze değil, işe bakılır. Avrupa medeniyetinin özgürlük, eşitlik, kardeşlik iddialarının gerçekliği, o iddiaların hayatı ne şekilde biçimlendirdiğine bakılarak gözlemlemek mümkün hale gelir. Emre, seyahatleri boyunca iki medeniyetin ne şekilde karşılaştığını gözlemler, karşılaştırır ve yargılarda bulunur.

Avrupa'daki seyahatleri medeni- yet merkezliyen, İslam şehirlerinde

Emre'nin bakışı daha çok siyasidir. Çünkü İslam dünyasının hali pürmelali ister istemez böylesi bir sorgulamaya yol açar. Yaşanan çözümler, çatış- malar özeleştiriyi zorunlu hale getirir. Bir kandil gecesi Kudüs'te yaşadıkları bu bağlamda açıklayıcıdır. Arap âle- minde kandilin karşılığının olmadığı bilinir. O, bu durumu bir eksiklik ya da fazlalık olarak değerlendirmez. Osmanlı dünyasındaki kandil geleneği daha çok zenginliğin alametidir: "Bu 'çok İslamlılık' vurgusu dini hayatın zenginliğini, çeşitlilikle birlikteliğine vurgu yapması açısından önemli. Bu nedenle kendi mezhep anlayışını resmi ideoloji haline getirenlerin tarih adına her şeyi yok etmesi, kendi dini görü- şünün dışındakileri din dışılıkla itham etmesini doğuran modern akımların dışında bir zenginlik sunar" (s. 96).

Bir İslam coğrafyası olarak Balkan- ların durumu elbette farklıdır. İmpara- torluğun emaneti olmaları bakımından hüznün duygusu baskındır. Türkiye'nin yüz yıl boyunca kendine büzüşmesi nedeniyle Balkanlar gündemden düşmüş, bir anlamda kendi kaderlerine terk

▲ Endülüs

edilmiştir. Müslümanlar maalesef süreç boyunca baskı, yıldırma, asimilasyon politikalarına maruz kalmışlardır. Avrupalılık kimliği bu coğrafyada da kendini göstermiş ve İslam'a ait tüm sembelleri yerle bir etmiştir. Hatta Balkanlardaki ötekileştirme iki katmanlıdır; birincisi Avrupalı kimliğinin ötekileştirmesi, diğeri ise Osmanlı sonrası gayrimüslimlerin, Müslümanları ötekileştirmesi. Bu tür oryantalist tavırlar, yeni doğan ulus

hezimetlerinden birini yaşadığımız Balkan Savaşı sırasında adeta kurşun sıkılmadan Selanik'in teslimini simgeler. Diğeri yine aynı politikaların sonucu olarak Osmanlı'nın siyasal anlamda sonunu işaret eden, muktedir son halife denilebilecek Abdülhamid'in sürgününün mekanı..." (s. 109). Burada tarihi mekanlar korunmuş olmaz, tarihle birlikte mekan da yeniden inşa edilir. Zaten Avrupa, İslam'a dair sembelleri

Ama Balkanlardaki sorun, Balkanların bir yandan ulus devletlere dönüşerek parçalanmaları, diğeri yandan da ulusal kimlik inşasında Osmanlı nefretini merkeze koymalarıdır. Bu yaklaşım, nefret söylemini beslemekte ve halkların bir arada yaşamlarına engel oluşturmaktadır. Türkiye açısından da benzer bir sorun görür. Devletin Osmanlı'yla barışması, bir zihniyet dönüşmesine vesile olmasa da önemli bir adımdır; ama Balkanlarla ilişkilerde, bunun bir patronaj ilişkisine dönüşmesi başlı başına bir sorundur. Yapılması gereken, Osmanlı medeniyetinin temel özelliği olan çoğulculuk ve hoşgörü merkezinde, halkları bir arada tutabilecek politikalar üretmektir.

Akif Emre için gezdiği yerler, sadece kimi hatıraları taşıyan mekanlardan ibaret değildir. Onun için seyahat etmek, İslam medeniyetinin izlerini sürmek, medeniyetlerin karşılaşmalarında yaşanan çatışmaların sonuçlarını gözlemlemektir. İşte bu gözlemler seyyahı değiştirir, dönüştürür. Seyyah, turist olmadığı için gittiği yerlere dokunur ve o yerlerin ona dokunmasına izin verir. Seyahatin bereketi buradadır; değiştirirsin ve değişirsin. Onun, Başçarşı için söylediklerinden mülhem olarak şu tespiti yapmak yerinde olacaktır: Seyyahın gezdiği yerlerde 'kim ve ne' sınırı aşılır, eşya 'ben'e ve 'ben' mekana dönüşür, iç içe geçer. Böylesi anlarda yaşanan iç içe geçişle birlikte hatıralar, sembeller, mekan ve zaman üst üste binerek 'şimdi'de toplanır ve seyyah 'geniş bir şimdi'yi yaşar. İslam medeniyetinin ihtişamı, Avrupalılığın ötekileştirip üzerinden silindir gibi geçmesi, özeleştirir, yarına dair umutlar... hepsi bu anın içinde toplanır. Tam bir; "Her şey bitmiş değil henüz. Belki de her şey yeni başlıyor henüz" (s. 115) duygusudur yaşanan. ➔

▲ Pocitelj - Bosna

devletlerin komplekslerini bastırma, büyüklük tutkularını tatmin etme gibi işlevleri olduğu açıktır. Balkanlardaki Müslümanlara yönelik tutumlarda bu bilinç her zaman belirleyici olmuştur. Yunanistan örneğinde görüleceği gibi, Tahsin Paşa Konağı ve Alatin Köşkü özenle korunmuştur: "Her iki bina da Hareket Ordusu'nun başlattığı süreçle doğrudan alakalı. Biri Abdülhamid'i tahttan indiren İttihatçıların basiretsiz yönetimleri sonucu tarihimizin en büyük

yerle bir edip karşısına kendi dini sembellerini dikmekle sadece mekanı yeniden inşa etmekle kalmaz, buna uygun bir tarih ve kimlik de inşa eder.

Akif Emre'nin seyahatlerinin temelini, medeniyetin izlerini sürmek olduğunu söylemiştik. Bu iz sürüş, sadece nostaljiden ibaret değildir. O, hâlâ bu medeniyetin toplumsal ilişkilerin derinlerde aktığına inanır. Özellikle Balkanlar söz konusu olduğunda derindeki akış daha da gün yüzüne çıkar.